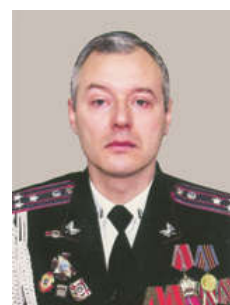

Дячкін О. П.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

Лень В. В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Національний гірничий університет)

УДК 343.344

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ПРИСТРОЇВ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Досліджено питання щодо запобігання незаконному обігу в Україні вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, а також вибухових речовин та пристроїв у сучасних умовах ведення бойових дій на сході держави.

Ключові слова: злочинність, латентність, вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої.

Постановка проблеми. Під час розбудови України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави питання захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки, задекларовані в Конституції України найвищою соціальною цінністю, є наскрізним стрижнем у досягненні поставленої мети [1].

Закон про кримінальну відповідальність притаманними йому методами об'єктивує правове забезпечення охорони життя і здоров'я людини, її власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [2].

Трагічні події в Україні, пов'язані з Революцією гідності, зовнішньою агресією та анексією Криму, призвели до витоку і неконтрольованого обігу значної кількості зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв, що становить загрозу не тільки життю і здоров'ю окремих людей, їх правам та законним інтересам, але й конституційному устрою України та її територіальній цілісності. Продовження Росією політики агресії та дестабілізації щодо України, постачання зброї, у тому числі й тяжкої, найманців та військових підрозділів, економічна і політична підтримка озброєних заколотників ведуть до затягування бойових дій на Сході України, що призводить до збільшення незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та пристроїв, їх розповзання усією територією країни. При цьому наукових досліджень незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв в умовах проведення Антитерористичної операції в Україні на сьогодні обмаль.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основою кримінологічних та кримінально-правових досліджень за

вказаним напрямком завжди будуть слугувати наукові праці вітчизняних науковців: О. Бандурки, А. Закалюка, А. Зелінського, В. Голіни, І. Даньшина, О. Костенка, В. Ємельянова, О. Джужи, А. Бойка, С. Денисова, О. Литвинова, В. Лихолоба, В. Шакуна, Б. Головкина, В. Батиргарєєвої, Л. Давиденка, О. Титаренка, Л. Кулик, В. Негодченка та інших.

Мета статті – сформулювати основні проблемні питання незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв в Україні у зв'язку з особливим станом, розробити організаційні та правові рекомендації щодо запобігання цьому явищу.

Виклад основного матеріалу. У обстановці, що склалася, правоохоронні органи і суди держави не повною мірою належним чином виконують свої функції та поставлені задачі. Війна на Сході, економічна криза, певна розбалансованість в управлінні, недостатній професіоналізм управлінської ланки, її байдужість, ігнорування інтересів людей і держави, що перестало бути рідкістю, корупція у загрозливих масштабах, у тому числі у вищих ешелонах влади, а також різке зuboжіння більшості населення України (як наслідок тотального розкрадання державної власності та невдалих, а інколи й відверто руйнівних реформ), вимушена міграція, що склала вже більше одного мільйону переміщених осіб, та багато інших політичних та соціально-економічних проблем є підґрунтям для живлення і зростання злочинності. Перш за все це умисні злочини проти життя та здоров'я особи, громадської безпеки, у сфері господарської діяльності, власності та багатьох інших. Відомі українські вчені-кримінологи стверджують, що латентність цих видів злочинів є вкрай високою. Об'єктивних і суб'єктивних причин вказаному багато, але однією з найбільш важливих серед них є збільшення незаконного обігу зброї, вибухових речовин і вибухових пристроїв та відсутність ефективних заходів протидії їх незаконному обігу з боку держави.

Злочинність швидко реагує на послаблення протидії та запобігання їй з боку відповідних органів державної влади. Якщо у 2010 та 2011 роках в Україні з використанням вогнепальної зброї та вибухових речовин було вчинено відповідно 370 та 15, 422 та 11 злочинів, з них умисних вбивств чи замахів на вбивство – 88 і 120, тяжких тілесних ушкоджень – 6 та 17, було вилучено вогнепальної зброї 3293 та 3026 одиниць відповідно, з яких нарізної зброї – 1380 та 1238, гранат і мін – 374 та 451, вибухових речовин – 269 та 572 кг [3], то на сьогодні загальний рівень злочинності на території України значно зріс, також суттєво, на переконання фахівців, збільшилась її латентність. Так, за статистичними даними Генеральної прокуратури, за 2014 р. в Україні було зареєстровано 2523 кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї, з яких лише 161 – з використанням гладкоствольної, серед яких 320 умисних вбивств, 25 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 411 розбоїв, а також 112 фактів вчинення кримінальних правопорушень із використанням вибухових речовин. З незаконного обігу в 2014 р. було вилучено 2328 одиниць вогнепальної зброї, з яких 1159 одиниць нарізної, 1615 гранат, 44 міни, 958 саморобних вибухових пристроїв і навіть 38 гранатометів та реактивних систем [4].

Особливої актуальності розглядувані питання набули тепер, коли на

Сході України відбувається Антитерористична операція, що ускладнює своєчасне вжиття адекватних, можливо, суворих, але необхідних заходів щодо локалізації злочинних правопорушень, недопущення їх розповсюдження по всій Україні. З тимчасово окупованих районів Донецької та Луганської областей, а також прилеглих до них районів, де точаться бойові дії, вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини та пристрої проникають на території інших районів та областей як для використання у вчиненні злочинів, у тому числі й проти основ національної безпеки, так і «для себе, про всяк випадок». Доставляють зазначене окремі волонтери, військовослужбовці, працівники міліції, добровольці і навіть переселенці.

У зв'язку із цим в окремих областях України, у першу чергу в Харківській, Одеській, Київській та у м. Київ, а також Дніпропетровській, Запорізькій, Рівненській, Полтавській, де найбільше вчиняється злочинів із використанням вогнепальної зброї та бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, що були доставлені з території проведення АТО, стає необхідним активне запровадження більш дієвих заходів протидії та запобігання таким проявам. Імовірно, що частина незаконно завезеної зброї, бойових припасів та вибухових речовин і пристроїв чекає свого часу. У майбутньому з їх використанням можуть вчинятися терористичні акти або інші злочини терористичної спрямованості, а також умисні вбивства, у тому числі й передбачені статтями 112, 348, 379, 400 КК. У більшості випадків вказані зброя, боєприпаси, вибухові речовини та пристрої були викрадені, що є підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 262 КК України, а також незаконно перевозяться, зберігаються, збуваються та ін., що утворює склад злочину, передбаченого ст. 263 КК України («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»). Зі вказаними предметами можливі також дії, які утворюють склад злочину, передбачений ст. 263-1 КК України («Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв») [5, с. 428-429], або вони можуть використовуватися при вчиненні злочинів проти громадської безпеки, життя та здоров'я особи.

Через високий рівень латентності незаконного обігу зброї статистичні дані про злочини, пов'язані з її обігом та використанням при вчиненні інших злочинів, не є повними, а правоохоронні органи, на жаль, не володіють повною інформацією про них. Окрім латентності, якій сприяє обстановка триваючих бойових дій, до причин перебування вказаних злочинів «у тіні» слід віднести й існуючі проблеми кадрового забезпечення правоохоронних органів. Тривалий час питання щодо введення суворого контролю за виїздом з території, яка тимчасово контролюється бойовиками та військовими країни-агресора, а також в'їздом на вказану територію не тільки не вирішувалось на державному рівні, але й навіть не ставилось. Запровадження вкрай необхідних обмежувальних та фільтраційних заходів, які полягають у ретельній перевірці осіб та догляді автотранспорту, речей, особистому огляді тощо, було здійснено із запізненням. Вирішення завдань із виявлення і затримання бойовиків, терористів, інших злочинців, виявлення і вилучення з незаконного обігу вогнепальної зброї, бойо-

вих припасів, вибухових речовин і пристроїв та інших заборонених предметів, розшукуваних речей і предметів, наркотичних засобів, радіоактивних матеріалів тощо мають забезпечити досягнення мети – відновлення миру на територіях, окупованих терористами та військами агресора, а також контролю за державним кордоном України на сході Донецької і Луганської областей.

Обладнання на лінії розмежування з окупованими територіями декількох пунктів пропуску, з урахуванням існування другорядних, сільських та інших об'їзних доріг, якими мають можливість неконтрольовано пересуватися транспортні засоби та піші особи, хоча й не здатні повністю завадити незаконному переміщенню зброї, боєприпасів та вибухових речовин, помітно зміцнили контроль за переміщенням через лінію розмежування та суттєво обмежили вказані протиправні прояви. Додає проблемних питань і контроль за здійсненням перевезень вантажів залізничним транспортом. Пасажирське сполучення залізницею було призупинене. Але створена на початку запровадження пропускового режиму система отримання перепусток виявилась непрозорою, довготривалою, ще й з можливістю використання корупційних схем, а тому неефективною і такою, що значною мірою обмежує права громадян на вільне пересування. Це викликало соціальну напругу та критику, навіть із боку представників демократичних країн, та змусило до прийняття рішення про спрощення процедури отримання дозволу на перетин лінії розмежування. Було введено альтернативний порядок подання заявки на отримання перепустки через лінію розмежування – звернення із заявою та надіслання необхідних для отримання перепустки документів електронною поштою. Вказаний порядок звернення та надання документів певною мірою обмежує можливості перевірки їх дійсності, а тому ймовірні випадки надання перепустки особам, які не мають на неї право або отримують її для проникнення з метою протиправної діяльності чи ухилення від відповідальності за вчинені злочини. Тому на прикордонників та працівників правоохоронних органів у пунктах пропуску покладається обов'язок ретельної перевірки осіб, які перетинають лінію розмежування з територією, що є тимчасово окупованою агресором і терористами. Помилки та недоліки у забезпеченні контролю за переміщенням через лінію розмежування можуть дорого коштувати державі й суспільству: збільшення незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин створює загрозу вчинення з їх використанням інших злочинів, у тому числі тяжких (вбивства, терористичні акти тощо).

Отже, перед державою постало важке завдання вибору: йти шляхом забезпечення прав та законних інтересів держави та більшості її громадян за рахунок введення певних обмежень прав та законних інтересів громадян, які проживають на окупованій території, чи відмовитись від таких обмежень і тим самим наразити на небезпеку дестабілізації суспільне і політичне життя більшої частини населення країни.

Переконані, що від вирішення цього питання залежить безпека держави. Але діємо якимось не досить організовано, нерідко із запізненням. Незважаючи на відсутність досвіду проведення фільтраційної роботи, вбачається необхідним організувати її проведення вздовж лінії розмежування та на території прилеглих до неї районів. Відповідним державним органам необхідно законо-

давчо дозволити і зобов'язати проводити усі необхідні для протидії розповзання зброї та злочинців гласні та негласні слідчі, розвідувальні та інші розшукові заходи, забезпечити законність у складних умовах війни. Безумовно, що вказані заходи вимагають значних коштів, але їх результати мають забезпечити мир та спокій на решті території України, отже, цілком себе виправдовують. Можливо, що вказані рішучі дії будуть піддані певними сторонами різкій критиці, але це краще, ніж посилення загрози суверенітету нашої держави, а також вчинення терористичних актів, диверсій та інших тяжких злочинних проявів проти України та її громадян, що неминуче призведуть до зростання соціальної напруги, чого і прагне агресор. Слід визнати, що на всій території України нас чекають довготривалі негативні наслідки того, що зараз відбувається на тимчасово окупованій території Донецької, Луганської областей, у тому числі й у зв'язку з вихованням там молоді у дусі ненависті до України.

Значну роль у протидії вказаним негативним наслідкам мають відігравати недержавні установи, громадські об'єднання та формування. Наприклад, на державному рівні слід переосмислити роль, функції та задачі недержавних охоронних, детективних організацій в Україні та їх сучасне законодавче забезпечення. Вони є значним резервом професіоналів (колишніх працівників МВС, СБУ, прокуратури, військових у відставці) у протидії злочинності. У переважній кількості держав світу недержавні охоронні й детективні організації вдало і результативно співпрацюють із правоохоронними органами, прикордонниками (в прикордонних областях), військовими, рятувальниками, міграційними та медичними службами. Безумовно, взаємодія правоохоронних органів з недержавними охоронними, детективними організаціями повинна бути законодавчо закріплена, ретельно виписана з певними обмеженнями щодо функцій і задач останніх, наприклад, із заборонаю агентурної діяльності та обмеженням інших методів оперативно-розшукової діяльності.

Невід'ємною складовою захисту суспільства від незаконного обігу зброї та його можливих похідних наслідків є досконале законодавство про зброю та відповідальність за його порушення. В Україні досі не досягнуто консенсусу щодо змісту закону про зброю, якого існує декілька проектів.

Дехто пропонує населенню захищатися від злочинності самостійно і законодавчо дозволити населенню мати короткоствольну вогнепальну зброю. Здебільшого це корисливо зацікавлені особи: власники магазинів із продажу зброї, виробники і її постачальники та інші представники зброярського бізнесу, недержавних охоронних і детективних організацій, представники різних громадських структур, пов'язаних із правоохоронними, військовими структурами, козацтвом тощо. Такі заклики і пропозиції не є новими; вперше вони були озвучені прихильниками доволі давно. Свого часу це обґрунтовував ще В. Недригайло. Зазначимо, що ми категорично проти законодавчого дозволу на володіння вогнепальною зброєю населенням, а також співробітниками недержавних охоронних, детективних організацій тощо, бо впевнені, що у разі законодавчого дозволу на володіння вогнепальною зброєю хоча б певним категоріям цивільного населення, не говорячи про дозвіл для більшості населення, в різних областях України майже щодня будуть лунати постріли, від яких будуть гинути або отримувати поранення невинні люди, у тому числі

діти [6, с. 137-138]. За прикладами далеко до інших країн ходити не потрібно. Чи хочемо й собі такого «досвіду»?

Потребує, на нашу думку, удосконалення й норма про кримінальну відповідальність за незаконні дії зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. По-перше, незаконне, тобто без передбаченого законом дозволу придбання, зберігання, носіння та передача зброї (вогнепальної або холодної), а також боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, вчинені без мети їх збуту, вбачаються явно менш суспільно небезпечними, ніж вчинення таких самих дій з метою збуту або збут вказаних предметів, а тому доцільно їх передбачення у частині 2 ст. 263 КК, частини 2 і 3 якої слід вважати відповідно частинами 3 та 4. По-друге, виокремлення з ч. 1 ст. 263 у статтю 263-1 КК як окремого злочину незаконного виготовлення і ремонту вогнепальної зброї, незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв, доповнених її незаконною переробкою, а також фальсифікацією, незаконним видаленням чи зміною її маркування, також не передбачає наявності або відсутності мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони вказаних злочинних дій, що суттєво впливає на їх суспільну небезпечність. По-третє, стаття 263-1 КК, на відміну від ст.ст. 262 та 263, не містить положення про те, що предметом вказаного злочину не може бути гладкоствольна мисливська зброя. Така редакція норми має своїм наслідком наявність складу злочину в разі усунення власником такої зброї будь-якої, навіть дріб'язкової, несправності. Розраховувати лише на здоровий глузд посадових осіб, які застосовують закон, злочинно безвідповідально. На підставі викладеного пропонуємо частини 1 ст.ст. 262 та 263 КК після слів «гладкоствольної мисливської» доповнити словами «та боєприпасів до неї», частину 1 ст. 263-1 КК після слів «вогнепальної зброї» доповнити словами «крім гладкоствольної мисливської та боєприпасів до неї», а частину 2 після слів «групою осіб» – словами «або з метою їх збуту».

Висновки. Отже, тимчасові вимушені обмежувальні та фільтраційні заходи, детально регламентовані відповідним нормативно-правовим забезпеченням та максимально прозоро здійснювані правоохоронними органами, військовими, державними органами на місцях, налагоджена співпраця з недержавними охоронними, детективними організаціями та свідомими українськими громадянами, а також запропоновані зміни до Кримінального кодексу України в частині відповідальності за незаконні дії зі зброєю стануть надійним кордоном на шляху незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових припасів та речовин, терористичної загрози на всієї території України; крім того, будуть запорукою суттєвого зниження рівня інших видів злочинних проявів, а також неконтрольованої міграції.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України (із наст. змін. та доп.) // ВВР України. – 1996. – № 30.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., доп. – Х., 2013. – Т. 1 : Загальна частина.
3. Стан та структура злочинності в Україні – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : StatistikaMVS_2011.xls.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : YEdiniy_zvit_pro_kriminalni_praporushnnya_po_derzavi_za_sichen_-_gruden_2014_roku

5. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М.Й. Коржанський. – К., 2001.

6. Лень В.В. Недержавні охоронні організації: питання їх функцій, вимог до співробітників та запобігання злочинності / В.В. Лень // Юридична наука. – 2015. – № 2. – С. 136–140.

Дячкин А. П., Лень В.В. Об отдельных вопросах предупреждения незаконного оборота оружия, боевых припасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств в условиях особенного периода.

Рассматриваются сложившиеся в Украине вопросы криминогенной ситуации, связанной с внешней агрессией и организацией вооруженного сепаратистского мятежа в восточных районах Донбасса, значительным, в связи с этим, ростом незаконного оборота оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и приспособлений, их использования для совершения преступлений против основ национальной безопасности, жизни и здоровья личности, собственности, общественной безопасности и других. Предлагаются законодательные, в том числе уголовно-правовые, административные, а также организационного характера меры по преодолению негативных явлений, связанных с незаконным оборотом оружия в Украине, упорядочением и упрощением регламентации его легального обращения.

Ключевые слова: преступность, латентность, огнестрельное оружие, боеприпасы, взрывчатые вещества и приспособления.

Dyachkin O. P., Len' V. V. Some issues of prevention of illicit trafficking of weapons, ammunition, explosive substances and devices in the conditions of the special period. In connection with the aggression of Russian Federation against Ukraine, the occupation of the Autonomous Republic of Crimea and the organization of an armed separatist rebellion in the Eastern regions of Donetsk and Lugansk the illegal trafficking of arms, ammunition, explosives and other items in Ukraine increased significantly. This threatens not only the life and health of people, but also public safety, the basics of national security of Ukraine and other objects of criminal law protection. The weakening of public authorities, corruption in law enforcement and the courts in conjunction with military operations are also favorable conditions for the growth of illicit trafficking of arms and ammunition. Only in 2014 in Ukraine from illegal circulation was withdrawn 2328 firearms, including 1159 rifled and 1615 grenades, 44 mines, 958 improvised explosive devices. Alarming not only quantitative growth of illicit trafficking of arms and ammunition, but also changes its quality in the direction of increasing military weapons, including rifles, grenades, mines, grenade launchers and even jet systems.

In this article we propose a set of measures of a legislative nature, including criminal law, administrative, organizational and others. These measures are aimed at preventing the expansion and increase in the illicit trafficking of arms and ammunition on the territory of Ukraine, their detection and removal, streamlining and simplification of the legal treatment of weapons.

Keywords: crime, latency, firearms, ammunition, explosives.

Надійшла до редакції 23.06.2015